

## “MAJMUAI SHOIRON” XOTIF XO‘JANDIY ZIKRIDA

<https://doi.org/10.70728/phil.v05.i03.042>

Toshboltaeva Tojixon Abdilhamidovna  
TojixonToshboltayeva@gmail.com  
Qoqon davlat universiteti

**Annotatsiya:** Ushbu maqolada Fazliy Namangoniylar tomonidan yaratilgan “Majmuai shoiron” tazkirasida Qo‘qon adabiy muhiti shoirlaridan biri Xotif Xo‘jandiy hayoti va ijodiy faoliyati haqida yoritilgan ma’lumotlar yuzasidan tahlillar beriladi.

**Kalit so‘zlar:** Qo‘qon adabiy muhiti, “Majmuai shoiron”, tazkira, g‘azal, masnaviy, Ho‘jand, darj, fazl

## “MAZMUAI SHOIRON” IN REMINDER OF KHOTYF KHOJANDI

Toshboltaeva Tojixon Abdilhamidovna  
TojixonToshboltayeva@gmail.com  
Kokon State University

**Abstract:** The article analyzes the information presented in the commentary “Majmuai Shiiron”, created by Fazli Namangoniylar about the life and work of one of the poets of the Kokand literary environment, Hatif Khujandi.

**Keywords:** Kokand literary environment, “Majmuai Shiiron”, commentary, ghazal, masnavi, Khujand, darji, fazl

Fazliy Namangoniylarning “Majmuai shoiron” tazkirasida antologiya (she’riy namunalar majmui) xarakterida bo‘lganligi bilan e’tiborga molik. Zero, “Majmuai shoiron”gacha bitilgan tazkiralarda, asosan, biror bir shaxs haqida muhtasari ma’lumot berilgani holda, shu shaxsning muayyan bir she’ridan parcha keltirish bilangina kifoyalangan. Hatto ayrim ma’lumotlarda ana shu parcha ham berilmaydi. “Majmuai”da esa tamoman boshqacha manzara kuzatiladi. Fazliy ijodkorlar haqidagi ma’lumotlarni she’riy (masnaviy) usulida beradi

Agar shu tariqa shoirlarning darj va fazllari berib borilgani kuzatilsa, har bir ijodkor haqida Fazliy ularning hayot yo‘liga to‘la muvofiq keluvchi tavsiflarni havola etganligiga ishonch hosil qilinadi.

Xo‘jandlik shoir Xotif haqida ma’lumot keltirilgan ekan, uning “ta’bi ravon” shoir bo‘lganligi, Amir Umarxonni madh etuvchi shoir sifatida nom chiqargani, uning

soʻzlari nihoyatda shirin va magʻizli boʻlgani, mufti va qozilik muhri unga tegishliligi qayd etiladi:

X̣ỵqandist Xotif zi ta'bi ravon,

Ba sultoni davron shudi madhi xon.

Kalomash zi mustagʻbal va mozist,

Dar on mo‘hr mufti va qozist. [Fazliy. Majmuai shoiron.- O‘zRFAShi, inv. №9139 toshbosma.11-12]

Kezi kelganda, ta'kidlash joizki, Amiriy rahnamo bo'lgan va Fazliy darj qilgan Qo'qon adabiy muhiti shoirlarining bir nechtasi qadim Xo'jand ahlidan bo'lgan. Bular Xotif, Zinnat, Koshif, Ravnaq, Mutrib, Ma'yus, Roseh, Nuzxat, Sho'xilardir. Adabiyotshunos E. Shodiev o'zining "Fazliy Namangoniy va Xo'jand shoirlari" risolasida zikr etilgan shoirlar va ularning ijodi haqida anchagina ma'lumotlarni keltiradi va tazkiradan o'rin olgan she'rlaridan namunalar havola etadi. Chunonchi, Xotif Xo'jandiy haqida so'z yuritar ekan, tazkirada va boshqa manbalarda Xotif Xo'jandiy haqida berilgan ma'lumotlarni keltirib o'tadi. Ammo tazkirada Xotifga tegishli fazllar va darjlar anchagina bo'lib, bular muqaddima-masnaviyda ham (yuqorida keltirildi), Xotifga tegishli she'r namunalarining har birini keltirishda ham fazllar berilgan. Aniqrog'i, birgina Xotif haqida 26 o'rinda darj va fazl beriladi. Bulardan ba'zilarini keltiramiz.

1. Xotifning “ustina” radifli she’rini keltirishdan oldin quyidagi fazl berilgan:

Man Xotif fazlidin na deyin suxan,

Erur har she'ri misli durri Yaman.

Xayoli daqiqu barjasta erur,

Ko'rgil bu g'azalni nechuk xush bo'lur.[T.B.385]

2. Keyingi fazlda bu shoirning badiiy salohiyati xususida soʻz boradi: Erur Xotif ul shoiri dilpisand,

Soʻz ayturgʻakim, iqtidori baland.

Xayoli aning har na so‘zga raso,

So‘zida aning hech yo‘qtur xato. [T.B.259]

3. Keyingi darj va fazllar Xotif Xo‘jandiyning tojikcha she’rlariga berilgan. Xotif zullisonayn shoir bo‘lgani ma’lum. Fazliy Namangoniy o‘z tazkirasida Xotif Xo‘jandiyning “ustina” radifli payrov g‘azalini keltirgan. G‘azal o‘zbekcha bo‘lib unda shoirning poetik mahorati qirralari namoyon bo‘lgan. G‘azaldagi baytlarda shoirona topilmalar, tesha tegmagan o‘xshatishlar e’tiborni tortadi:

Belu og‘zu qaddidin umrlardurkim o‘tar,

Hurdadonlar ichra qilu qol bir mo' ustina.

Na Skandar ko'rdi ko'zgusinda, na jomida Jam,

Man ko‘ron so‘z jilvasin mir’oti zonu ustina.

Nish uza la'li mayidur, yokim latofat yoriga,



Abdulnabi taxallusi Xotifdir. Uning har bir satri yuksak mantiqdan nishon beradi. Uning amallari nahv va sarfdan xabar beradi. Sulton Sohibqiron davru davronida donishmandlik va ilmda zamonasining yaktosi bo'ldi. Uning xayolidan to'kilgan daqiq va raso fikrlari bilan g'azallari rangin tus oldi.

g) Xayoliki, Xotif raqam mekunad,  
Ba ummidi lutfu karam mekunad,  
Zi fazli adab yofta ehtirom,  
Ba darbori olā girifta maqom... [T.B..218]

Mazmuni: Xotif she'r bitish xayoliga borar ekan, amir va ahli suxandan lutfi karamlar umid qiladi. Shuning uchun adab ahli unga ehtirom ko'rsatadi va oliy maskanda oliy maqomga sazovor bo'ladi.

Shunday qilib, xo'jandlik iqtidorli zullisonayn shoir haqida bunday ijobiy fikrlar Xotif Xo'jandiy qalami qudratiga zamondoshlari juda yuksak baho berganini ko'rsatib turadi. Xotifning har ikki tilda yaratgan asarlari yetuk va barkamol bo'lganini to'la tasdiqlaydi".

### **Foydalanilgan adabiyotlar**

1. Abdulkarim Fazliy Namangoniy. Majmuai shoiron / Tuzuvchi Mahmud Hasan.-Toshkent: Fan, 2018.-338 b.
2. Fazliy. Majmuai shoiron.- O'zRFAShi, inv. №7510 qo'lyozma.
3. Fazliy. Majmuai shoiron.- O'zRFAShi, inv. №9139 toshbosma
4. Xalilbekov A. Namangan adabiy gulshani: Ilmiy tadqiqot / Mas'ul muharrir Habib Sa'dulla.-Namangan: Namangan nashriyoti,2007-467 b.
5. Qayyumov P.D. "Tazkirai Qayyumiy": Kitob 2 / Nashrga tayyorlovchi: A.Qayumov. - Toshkent: O'zRFA Qo'lyozmalar instituti tahririy nashriyoti bo'limi, 1998.- 472 b.
6. Qayyumov P. D. "Tazkirai Qayyumiy": Kitob 3 / Nashrga tayyorlovchi : A.Qayumov.-Toshkent: O'zRFA Qo'lyozmalar instituti tahririy nashriyoti bo'limi, 1998.-716 b.
7. Qayumov A. Asarlar 10 jidlik. 7 jild: 1 kitob: Qo'qon adabiy muhiti.- Toshkent: Mumtoz so'z, 2010.-278 b.
8. Qayumov A. Maxmur O'zbek adabiyoti tarixidan materiallar. -Toshkent: O'zfanakademnashr,1956- 138 b.